

Franjo Zenko (ur.), Novija hrvatska filozofija (Hrestomatija filozofije, sv. 10), Školska knjiga, Zagreb, 1995, str. 535.

I.

U okviru nove *Hrestomatije filozofije*, u izdanju zagrebačke »Školske knjige« (urednik edicije Damir Barbarić), pojavio se i svezak *Novija hrvatska filozofija*, priređivača i autora najvećeg broja tekstova Franje Zenka, uz kojega su na svesku surađivali još i Ivan Čehok te Damir Barbarić. Skupa s prethodnim, devetim sveskom *Hrestomatije, Starija hrvatska filozofija*,¹ iza kojega ovaj svezak kronološki slijedi, *Novija hrvatska filozofija* predstavlja novinu u našem filozofskom izdavaštvu, naročito s obzirom na stariju *Filozofsku hrestomatiju*, urednika Vladimira Filipovića, u kojoj novija hrvatska filozofija – vjerojatno s razlogom – nije bila uopće obrađena, dok je starija hrvatska filozofija bila zastupljena (ali opet ne onoliko koliko bi bilo potrebno) tek unutar sveska *Filozofija renesanse*.² To, naravno, nikako ne znači da problematika koju nalazimo u ovoj knjizi nije uopće bila tematizirana, budući da se hrvatska filozofska baština (kako starija, tako i ona novija) sustavno istražuje već dugi niz godina (čemu u prilog govore i objavljeni, manji ili veći radovi s ovog područja); ali – i upravo u tome jest novina ovoga i prethodnog sveska *Hrestomatije* – do sada nismo imali ni jednog sustavnijeg prikaza hrvatske filozofije kao što su ova dva navedena. Pritom oni funkcioniraju kako na razini *upoznavanja* s najznačajnijim hrvatskim misliteljima, tako i na razini *sistemiziranja* barem dijela rezultata dugogodišnjeg istraživanja te *zacrtaivanja daljnjih smjernica* tog istraživanja. Dakako, potpuni prikaz hrvatske filozofije – onoga što mi njome nazivamo, onoga što pod njome mislimo i onoga čime se ona pokazuje da jest

¹ Franjo Zenko, *Starija hrvatska filozofija, Hrestomatija filozofije*, sv. 9, »Školska knjiga«, Zagreb, 1995.

² Usp. Vladimir Filipović, *Filozofija renesanse (Filozofska hrestomatija, sv. 3)*, »Nakladni zavod Matice hrvatske«, Zagreb, (1. izdanje) 1983, poglavlje »Hrvatski renesansni mislioci u sklopu svjetske filozofske misli«, u kojem su zastupljeni: J. Dragišić, B. Benković, F. Petrić, N. Gučetić, G. Budisalić, J. Dubrovčanin, A. Medo, M. Marulić, M. Vlačić i R. Bošković, a donesen je i izbor iz Boškovićevog djela *Teorija prirodne filozofije*.

– mogla bi pružiti samo jedna sustavna povijest hrvatske filozofije.³ No, kako jedno takvo djelo još uvijek čekamo, a ova hrestomatija (misli se na ovaj svezak), kako F. Zenko kaže na samom početku predgovora, »nije povijest hrvatske filozofije niti je može nadomjestiti«,⁴ valja na samom početku pohvaliti ovaj prvi pokušaj preglednog usustavljanja opsežnog i dugotrajnog istraživanja hrvatske filozofske tradicije te naročito istaknuti jednu njegovu prednost: donošenje temeljnih tekstova ili odlomaka iz važnijih djela, koje doprinosi *izravnom* upoznavanju s najvažnijim imenima naše filozofske baštine, makar u onom smislu u kojem autor kaže da »takvo izdanje (kao što je ova hrestomatija hrvatske filozofije, op. H. J.) mora pružiti minimum povijesno filozofijske informacije o novijoj hrvatskoj filozofiji.«⁵ Ujedno, valja napomenuti i to da su uz svaki prikaz i izbor iz djela priloženi i vrlo korisni bibliografski dodaci s popisom djela svakog autora i literature o njima.

II.

Uvodni tekst F. Zenka »Novija hrvatska filozofija« uvodi u knjigu na tri načina. Prije svega, najveći dio uvoda posvećen je *pitanju o novijoj hrvatskoj filozofiji*, a to znači o njenom vremenskom i problemskom određenju, o onim autorima koji se tim nazivom mogu obuhvatiti i o njenoj tzv. »povijesnoj pripravi« te povijesnim okolnostima njezina »nastanka«. Tu nalazimo iscrpan povijesni pregled novije hrvatske filozofije, koji uključuje i one autore koji nisu zastupljeni u ovoj hrestomatiji, ali i vrlo važnu uvodnu napomenu bitnu za razumijevanje osobitosti novije u odnosu na stariju hrvatsku filozofiju: »Bitni element zbiljske, a ne tek historiografski registrirane nacionalne filozofije jest i njezin živi kontinuitet. To znači da postoji nešto kao što su učitelji filozofije i njihovi učenici koji nastavljaju ili oponiraju svojim učiteljima te na taj način nastaje nešto poput filozofskog života, filozofske atmosfere, filozof-

³ Vezano za ovo mogla bi se dati jedna napomena. Naime, *Novija hrvatska filozofija*, načelno govoreći, otvara raspravu na dva polja. 1. Kao prvo, radi se o samoj *ideji hrestomatije*, kao jednom od načina prikazivanja, sažimanja, pa i valoriziranja tradicije (u našem slučaju – filozofske tradicije), gdje se javno izrečena ili kuloarska mišljenja kreću od onih kako su hrestomatije uopće prevladane (i kako su nam dovoljne »informativne« povijesti filozofije, s jedne strane, i prijevodni značajnih filozofskih djela, s druge strane), do umjerenijih mišljenja, koja onda vjerojatno i zaslužuju veću pozornost i s kojima se može raspravljati. 2. Druga moguća rasprava bila bi o samoj temi ovoga (kao i prethodnoga) sveska *Hrestomatije*; dakle, o samoj *hrvatskoj filozofiji*, pri čemu se može govoriti kako o opravdanosti upotrebe naziva »hrvatska filozofija«, tako i o onome što ona jest i što je čini onim što jest, ali još i o cijelom nizu tema kao što su npr. dosadašnje i buduće/potrebno proučavanje hrvatske filozofije, odnosno hrvatske filozofske baštine. No, zbog zahtjevnosti navedenih pitanja (opsežnosti i nemogućnosti da se jednostrano *odgovori* na njih), ona će ovdje ostati samo u ovakvom grubom ocrtu. Svakako, valja upozoriti na to da priređivač ovoga sveska *Hrestomatije* ta pitanja dijelom naznačuje u uvodu knjige.

⁴ Franjo Zenko, »Novija hrvatska filozofija«, u: *Novija hrvatska filozofija*, str. 7.

⁵ Ibid.

skih strujanja, pa i filozofskih škola u nacionalnoj filozofiji.«⁶ Kao drugo, Zenkov uvod nudi istovremeno i pregled istraživanja hrvatske filozofske baštine, od Franje Markovića do danas, što je – objedinjeno ovako, na jednom mjestu – svakako vrlo korisno. Treća značajka uvoda jest Zenkovo objašnjenje vlastitog priređivačkog pristupa izradi ove hrestomatije, koji se – iako naznačen na više različitih mjesta – može sažeti u sljedeći navod: »Stoga će ovaj pokušaj rekonstrukcije duhovnopovijesnog i uže hrvatskog, kao i europskoga povijesnofilozofijskog konteksta i kontinuiteta, iz kojega su izrastali ovdje prezentirani filozofi, oslanjati, osim na osobne razgovore s pokojnim Filipovićem, Krunom Krstićem, Marijom Bridom i Vuk-Pavlovićem, na uobičajenu akademsku literaturu bez mnogo osobnog doživljaja i svjedočenja o pojedinim našim filozofima i učiteljima filozofije.«⁷

Napokon, trebalo bi reći nešto i o izboru filozofa i njihovih tekstova s kojima se susrećemo u *Novijoj hrvatskoj filozofiji*. Pritom ćemo u ovome pregledu krenuti redom kojim su pojedini – vjerojatno i najznačajniji – noviji hrvatski filozofi u ovoj knjizi i predstavljani, prikazima i njihovim vlastitim tekstovima.

III.

Prvi u nizu predstavljenih autora jest Franjo Marković (1845–1914). Marković – znameniti pjesnik i filozof, pa i političar – značajan nam je već i po tome što je bio prvi nositelj katedre za filozofiju Mudroslovnoga fakulteta, 1874. obnovljenog Sveučilišta u Zagrebu. No, ta Markovićeva funkcija nije bila samo nominalna. Njegovim djelovanjem – kako ustvrđuje Ivan Čehok, autor teksta o Franji Markoviću – »hrvatska se filozofija počinje preusmjeravati s proučavanja i tumačenja u duhu skolastičke tradicije na praćenje, uvažavanje i kritičko sučeljavanje sa svim strujanjima filozofske i znanstvene misli.«⁸

Markovićev je filozofski opus ovdje predstavljen odlomkom iz njegova kapitalnog djela *Razvoj i sustav obćenite estetike*, zatim za proučavanje hrvatske filozofije iznimno poticajnim i utjecajnim rektorskim govorom *Filozofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.*, a naročito valja istaknuti objavljene odlomke iz Markovićevog do sada neobjavljivanog rukopisa *Pedagogika*, budući da su se dosadašnje rasprave o Markoviću zadržavale uglavnom na njegovome glavnom djelu, zaobilazeći rukopisnu ostavštinu, u kojoj se uočava, kako kaže Čehok, »razvoj njegove misli, njezina usmjerenost prema filozofiji srodnim područjima (pedagogija) te, naposljetku, metodičnost i sustavnost njegova shvaćanja i izlaganja sustava filozofije.«⁹ Ovo važi i za *Pedagogiku*, osobito značajnu za razumijevanje Mar-

⁶ Ibid., str. 9.

⁷ Ibid., str. 10.

⁸ Ivan Čehok, »Franjo Marković«, u: nav. dj., str. 31.

⁹ Ibid., str. 33.

kovićevih etičkih postavki (odlomak »Sustav općenite pedagogike«, poglavlje »Etički osnov pedagogici«), uvelike naslonjenih na Herbarta kojega je Marković »prihvatio« preko svoga učitelja Roberta Zimmermanna.

Načinjeni izbor Markovićevih tekstova, preko težišta Markovićeve filozofskog djela, Čehok obrazlaže ovako: »Iz prijašnjeg je izlaganja jasno da postoje dvije-tri težišne točke u cijelome Markovićevu opusu. To je ponajprije estetika koja je toliko opsežna da je gotovo nemoguće izvući samo jedan kraći dio sustavna razmatranja, pa ovdje donosimo uvodno poglavlje, koje je, k tome, bitno za razumijevanje cijeloga njegovog mišljenja, onako kako sam ga ovdje prikazao. Upravo smo radi njegova potpunijega poznavanja priložili i do sada neobjavljeni (te gotovo nepoznati) članak iz rukopisa *Pedagogika* pod naslovom 'Etički osnov pedagogije'. To je poglavlje jedini sustavni prikaz Markovićeve etike, jer se djelce *Etički sadržaj naših narodnih poslovice* pretežito temelji na razmatranju pojedinih etičkih pojmova. Što se tiče trećeg teksta – rektorskoga govora – valja reći da je on i danas snažan poticaj proučavanju hrvatske filozofske (i znanstvene) misli.«¹⁰ I moglo bi se, glede posljednjega, još dodati da je stoga Marković uistinu ona točka u razvoju filozofske misli u Hrvata od koje i treba početi prikaz onoga što se naziva novijom hrvatskom filozofijom. Jer: Marković ne stoji samo na institucionalnom (novom) početku filozofije u nas (obnova zagrebačkog Sveučilišta i katedre za filozofiju) ili na »početku kontinuiteta« hrvatske filozofije (od kojega možemo u punom smislu riječi govoriti o hrvatskoj filozofiji /filozofiji u Hrvata/), već i na početku »vanjskog« i »unutarnjeg« razvoja hrvatske filozofije, koja se, osvijestivši tradiciju i temelje u kojima korijeni, okrenula, s jedne strane, osmišljenom i jasnom programu istraživanja hrvatskog filozofskog nasljeđa, te, s druge strane, oblikovanju ideje nacionalne filozofije i njenom uključivanju u europske i svjetske tijekove, kao i njenoj zadaći u izgradnji kulturnog identiteta naroda. U tom je smislu naročito znakovito Markovićevo pozivanje na J. S. Milla u spomenutom rektorskom govoru: »Tko si je usvojio logiku misli, toga će biti i logika činā; a nema dvojbe, da samo onaj narod, koji si je stekao domovinu misli, prisvojio si je čvrsto i svoju tvarnu domovinu.«¹¹

IV.

Prikaz života i djela Gjura Arnolda (1853–1941) napisao je Damir Barić. Gjuro Arnold – prvi doktor filozofije Sveučilišta u Zagrebu (1880) – bio je učenik Franje Markovića, što potkrepljuje ranije navedenu tezu Franje Zenka o »živom kontinuitetu« nacionalne (hrvatske) filozofije, o kojem se zapravo može govoriti tek kada unutar jedne nacionalne filozofije ulogu

¹⁰ Ibid., str. 44.

¹¹ Franjo Marković, *Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.*, u: nav. dj., str. 106.

počne igrati odnos učenik-učitelj, odnosno kada »učitelj nade svoga učenika«, ne nužno u smislu nastavljača, nego čak i oponenta. Nakon studija u Zagrebu, zahvaljujući Markoviću, Arnold studira u inozemstvu (Göttingen, Berlin, Pariz), gdje se između ostalih susreće s Lotzeom koji je na njega izvršio veliki utjecaj, uočljiv u svim Arnoldovim djelima. Slično kao i Marković, i Arnold se bavio pjesništvom te je bio iznimno aktivan kako na Sveučilištu tako i u kulturnim institucijama, prije svega onim središnjim, Matici hrvatskoj i JAZU.

Barbarićev se prikaz zadržava najviše na onim Arnoldovim tekstovima koji su zastupljeni u *Hrestomatiji (Filosofija, prirodne nauke i socijologija. Riječ u prilog metafizici i Zadnja bića. Metafizična razprava)*, ali čitatelj također nije zakinut ni za prikaz ostalih Arnoldovih djela relevantnih za potpuno shvaćanje njegova filozofskog držanja. Nakon osnovnih biografskih podataka o Arnoldu Barbarić prikaz njegove filozofije započinje konstatacijom koja otkriva vodeću ideju i samozadanu zadaću Arnoldovu, koje se mogu pratiti kroz cijelo njegovo djelo: »Bitna značajka Arnoldova mišljenja, duhovna podloga iz koje izrastaju svi njegovi pozitivni stavovi, temeljni ugođaj iz kojeg niču osnovne crte njegova vlastitoga filozofijskog nazora jest oštro i beskompromisno suprotstavljanje duhu pozitivizma, naturalizma, materijalizma i ateizma, koji bijaše postupno ovladao devetnaestim stoljećem i pri njegovu koncu dospio do konačne prevlasti.«¹² Iako navedenu konstataciju potkrepljuje navodom iz Arnoldova rada *O psihologiji bez duše*, Barbarić odmah prelazi na detaljnije tematiziranje njegova rektorskog govora *Filosofija, prirodne nauke i socijologija. Riječ u prilog metafizici*, iz kojeg se uistinu može iščitati Arnoldov temeljni stav o onome što filozofija, za sebe i u odnosu na cjelinu znanosti, jest i što bi trebala biti – i to ne samo u njegovo doba – što je onda bitno i za razumijevanje drugih njegovih radova, iz područja psihologije, logike, umjetnosti, etike ili religije. Arnoldovo svjesno zaoštavanje napetosti između filozofije i (prirodne) znanosti i stavljanje na stranu filozofije kao »kraljice znanosti«, očitovali su se ponajprije na području psihologije – u kojoj je Arnold dao svoj doprinos ne samo kao predavač niza kolegija vezanih za psihologiju, već i svojim značajnim radom *O psihologiji bez duše* te svojim glavnim filozofijskim djelom *Zadnja bića* – ali se odjeci takva filozofskog stava koji govori »u prilog metafizici« mogu čuti i u Arnoldovoj etici (doktorska disertacija *Etika i poviest*) te njegovim razmatranjima o umjetnosti koja je, jednako kao i moderna znanost, po njegovom mišljenju – bez svake metafizike. Arnoldovi estetički stavovi zanimljivi su nam i sa stajališta naše kulturne povijesti, budući da su izazvali burne reakcije onodobnih »modernista«, prije svega zbog isticanja »narodne umjetnosti« kao jedine značajne umjetnosti, što je, ustvari, bio njegov način zalaganja za »čistu« »narodnu kulturu« nasuprot kulturi naroda koja bi bila otvorena (i podložna) tuđim utjecajima. Nakon tematiziranja Arnoldovih shvaćanja trijade najviših ljudskih ideala (istine, ljepote i dobrote

¹² Damir Barbarić, »Gjuro Arnold«, u: nav. dj., str. 130.

i njihovih međusobnih odnosa), te onoga što stoji iznad ili pak u temelju toga, naime – vjere i Boga, Barbarić ustvrđuje da je »središnje Arnoldovo filozofijsko ishodište, ono načelo na kojem počivaju i iz kojeg proizlaze svi njegovi mislilački uvidi i filozofijski nazori«, ponajprije »u *nijekanju mijene i tvrdnji nečeg stalnog i nepromjenljivog*.«¹³ Barbarićev prikaz završava riječima Pavla Vuk-Pavlovića, Arnoldova učenika, koje možda najbolje oslikavaju tog značajnog hrvatskog filozofa, koji se na prijelazu stoljećâ stavio u obranu filozofije kao »*conditio sine qua non* svake znanosti (...) koja sve promatra *sub specie aeternitatis* i za koju potom postoji i svijet idejala«,¹⁴ »živoga mislitelja« koji nije podlegao »papirnatim pitanjima«: »I što god se o djelu Arnoldovu i mislilo i kakvo se god stajalište i zauzelo prema problematici, koju iznosi, i načinu rješenjâ, što ih daje, ipak se neće moći poreći, da iz svakog njegovog retka izbija onaj usrdni žar, koji nesumnjivo svjedoči o zbiljskoj i istinskoj interesiranosti na problemu u okviru i smislu nesamo hladnog intelekta, nego štaviše punog i toplog života.«¹⁵

V.

Nakon prikaza života i djela te izbora iz djela Gjura Arnolda slijedi poglavlje o Albertu Bazali (1887–1947), autora Franje Zenka, te Bazalina studija *Metalogički korijen filozofije*. Iako Bazala svoju popularnost duguje ponajprije svom životnom djelu, trosveščanoj *Povijesti filozofije* (1906, 1909, 1912), Zenko, želeći prikazati Bazaline temeljne filozofske stavove, s pravom u prvi plan stavlja *Metalogički korijen filozofije* (1924), nazivajući tu raspravu Bazalinim »najosebujnijim i filozofijski najrelevantnijim tekstom.«¹⁶ U navedenom tekstu, naime, najjasnije dolazi do izražaja Bazalino filozofijsko nastojanje, koje se najtočnije može odrediti Bazalinim izrazom – *voluntaristički aktivizam*. Ta Bazalina filozofijska misao – koja ne spada u puku »školskofilozofijsku« temu ili tek u neki filozofijski sustav, već smjera »aktivističkom nazoru na svijet i život« – formulirana kroz sumnju u čisto logičku bit i narav filozofije, u ovome je prikazu promatrana ponajprije s obzirom na navedenu raspravu, ali su također objašnjena i njena proširenja ili pak odjeci u drugim Bazalinim djelima. Glede *Povijesti filozofije*, Bazala, Zenkovim riječima, »kritičkom revizijom velikih filozofa i filozofija otkriva u njima metalogička i aktivistička strujanja, ne samo zato da bi i povijesno-filozofijski legitimirao svoj stav, nego da bi pokazao povijesnu istinu biti i naravi filozofije«,¹⁷ što se jednako tako odnosi i na Bazalina razmišljanja o ideji nacio-

¹³ Ibid., str. 142.

¹⁴ Gjuro Arnold, *Filozofija, prirodne nauke i socijologija*, u: nav. dj., str. 162.

¹⁵ Cit. prema Damir Barbarić, »Gjuro Arnold«, u: nav. dj., str. 143.

¹⁶ Franjo Zenko, »Albert Bazala«, u: nav. dj., str. 201.

¹⁷ Ibid., str. 203.

nalne filozofije (pod utjecajem svoga učitelja Franje Markovića), koja su bila potkrijepljena i konkretnim povijesnofilozofijskim istraživanjima. Uzevši u obzir Bazalin znanstveni i predavački rad, ali također i njegovu živu kulturnu djelatnost, Zenko prikaz završava riječima Krune Krstića, koji je Bazalinu zaslugu vidio u tome što on »prvi uvodi hrvatsku svjetovnu filozofiju u srž suvremene europske filozofijske problematike, a u isto vrijeme (...) proširuje primjenu filozofijskog aspekta na različite grane kulturnoga života (umjetničku, prosvjetnu, odgojnu, socialnu itd.).«¹⁸

VI.

Jedno od bitnih poglavlja novije hrvatske filozofije, koje se, pri govoru o filozofiji novijeg vremena u nas, nikako ne smije zaobići, jest i – neoskolastička filozofija. Kao najznačajniji njezin predstavnik ovdje je uzet Stjepan Zimmermann (1884–1963), prikaz čije je filozofije napisao Ivan Čehok. Govor o Stjepanu Zimmermannu, moglo bi se reći, jest istovremeno i govor o strujanjima u ovostoljetnoj neoskolastičkoj filozofiji u Hrvatskoj te njenim odnosima (sporovima i raspravama) s tzv. »svjetovnom« filozofijom. To u biografskome dijelu svoga teksta uvida i Čehok kada kaže da se u Zimmermannovoj sudbini »donekle ogledava i sudbina znanstvenika i filozofa kršćanskog uvjerenja i osvjedočenja na našim prostorima.«¹⁹ Naročito treba istaknuti to da je Zimmermann ovdje predstavljen opširnim izborom iz djela, što je razumljivo već iz površnoga pogleda na Zimmermannov uistinu bogat spisateljski opus. Čehokov prikaz ističe, prateći Zimmermannova glavna djela, najvažnije točke njegova dugo godina izgrađivanog filozofijskog sustava. Najprije, radi se o Zimmermannovu djelu *Opća noetika*, koje zaslužuje pozornost ne samo kao Zimmermannovo prvo djelo (1918), već i ako se ima u vidu značaj koji je spoznajna teorija (odnosno njegova »objektivistička noetika«) imala u cjelini njegova sustava i shvaćanja sustava filozofije uopće. Pritom je neizbježno i tematiziranje Zimmermannova odnosa prema Kantovoj filozofiji, na čemu se Čehok također zadržava. Druge važnije točke Zimmermannova sustava objašnjene su na primjerima i potkrijepljene odlomcima djelâ *Filozofija i religija* (poglavlje »Kako se znanstveno izgrađuje filozofija religije?«), *Filozofija života* (poglavlje »Filozofija i kršćanstvo«) te *Kriza kulture* (»Uvodno razmatranje«). Imajući u vidu zamašnost opusa i raznovrsnost interesâ (s područja filozofije, teologije, psihologije, ali i hrvatske filozofske tradicije), može se zaključiti da ovaj prikaz nudi uspješno sažimanje i presjek misaonog djelovanja Stjepana Zimmermanna, po Čehokovim riječima »znanstveno i društveno najangažira-

¹⁸ Cit. prema *ibid.*, str. 211.

¹⁹ Ivan Čehok, »Stjepan Zimmermann«, u: *nav. dj.*, str. 289.

nijega hrvatskog filozofa 20. stoljeća, koji je, naposljetku i praktički ozbiljavao temeljne postavke svoje filozofije života.«²⁰

VII.

Peti po redu prikaz u *Novijoj hrvatskoj filozofiji* posvećen je Pavlu Vuk-Pavloviću (1894–1976), a napisao ga je Franjo Zenko. Prikaz je, po autorovoj namjeri, prilagođen izboru iz Vuk-Pavlovićeva djela, što je na koncu teksta objašnjeno ovako: »Ovdje analizirani aspekti Vuk-Pavlovićeve filozofije spoznaje, kulture, predaje i duhovnofilozofijskog svijeta trebali bi samo (po)služiti čitateljima pri čitanju u ovoj hrestomatiji objavljenih tekstova. Oni bi trebali biti čitani ne kao sažetak cjelokupnog Vuk-Pavlovićeva djela, nego više kao svojevrsno uvođenje u njegov osebujni, a za hrvatsku filozofiju nadasve obogaćujući duhovnofilozofijski svijet.«²¹ Jasno je, dakle, s jedne strane, da Zenkov prikaz nema namjeru prikazati Vuk-Pavlovićevu filozofiju u potpunosti ili do u detalje secirati osebujni i slojeviti »vuk-pavlovićevski duhovnofilozofijski 'svijet'«,²² a s druge strane, izbor iz Vuk-Pavlovićeva djela, usprkos značaju izabranih tekstova, ne treba shvatiti kao ukazivanje na transparentne primjere Vuk-Pavlovićeva mišljenja na kojima bi se jedino moglo zadržati želi li se steći potpuni uvid u tu vrlo zanimljivu (i do danas nezastarjelu!) filozofijsku misao. U tom smislu, Zenko se ograđuje od isticanja neke »stožerne« problematike koja je zaokupljala Vuk-Pavlovića ili pak nekog »stožernog« djela koje bi se stavilo u prvi plan, te se odlučuje na ovakav prikaz koji će najprije razmotriti donesene Vuk-Pavlovićeve tekstove, koji bi onda trebali biti poticaj i uputa za temeljitije čitanje Vuk-Pavlovićevih *djela*. Izbor iz djela obuhvaća tri teksta. Prvi je »Istina i očitosni doživljaj«, posljednje poglavlje iz Vuk-Pavlovićeve možda najznačajnije knjige *Spoznaja i spoznajna teorija* (1926), na kojoj se Zenko u svome prikazu najviše i zadržava, budući da je problem spoznaje (odnosno spoznajna teorija) bio jedan od Vuk-Pavlovićevih najvećih i stalnih interesa. Vuk-Pavlović je u tome području dao veliki doprinos, a može se reći, i da je – u opreci prema, primjerice, skepticizmu, idealizmu ili pragmatizmu – postigao i izvjesnu originalnost. Stoga je prostor koji je Zenko posvetio ovom odsječku Vuk-Pavlovićeva mišljenja posve opravdan. No, Vuk-Pavlovićeva misao ne smije se reducirati na taj aspekt njegovog djela. Bogatstvo Vuk-Pavlovićevih interesa i ono čime se sukladno njima bavio (a tu, uz raznorodne filozofske teme i područja, nalazimo i bavljenje pjesništvom te prijevode literarnih djela, prije svega Tagorea),

²⁰ Ibid., str. 302.

²¹ Franjo Zenko, »Pavao Vuk-Pavlović«, u: nav. dj., str. 403.

²² Ibid., str. 393.

uključuje i njegova kulturnopovijesna promišljanja, koja je 1964. objedinio u knjigu pod naslovom *O značenju povijesnih smjerenja*. Iz tog djela u ovoj su hrestomatiji izabrana dva teksta: »Pogled na kulturnopovijesna smjerenja« i »Značenje povijesne predaje«, u kojima Vuk-Pavlović ispituje stanje europske kulture razmatrajući »povijesnu sudbinu nastojanja oko života prožeta vrednotama, kao autentično ljudskog načina opstanka«²³ (»Pogled na kulturnopovijesna smjerenja«), odnosno istražuje »put izbavljenja iz jednostranoga vrijednosnog kulturno-povijesnog smjerenja, kojemu je u osnovi računajući razum, što sam po sebi i iz sama sebe ne može osigurati ravnotežu života«²⁴ (»Značenje povijesne predaje«). Izabrani su tekstovi, uz instruktivan i sažet prikaz barem ovdje donesenih tekstova, dopunjeni i iscrpnom bio-biblio-grafijom, što nam sve skupa pruža doista dobar uvod za ulazak u »duhovnofilozofijski svijet« Pavla Vuk-Pavlovića, kojeg Zenko na jednom mjestu naziva »jednim od 'najuniverzalnijih' i najproduhovljenijih hrvatskih filozofa.«²⁵

VIII.

Posljednji dio knjige, ponovno iz pera Franje Zenka, jest onaj o Vladimiru Filipoviću (1906–1984). Opravdano, on stoji kao svojevrsni zaključak *Novije hrvatske filozofije*, budući da je Filipović ne samo filozof koji je svojim djelom uvelike obilježio novije razdoblje hrvatske filozofije, nego je njegov znanstveni, pedagoški i kulturni rad bio, čak bi se moglo reći, odlučujući impuls za novije istraživanje hrvatske filozofske baštine, čijim se rezultatom može smatrati i ova knjiga. Pod time se, prije svega, misli na Filipovićeve inicijative oko osnivanja Instituta za filozofiju (koji se velikim dijelom posvetio istraživanju hrvatske filozofske baštine) i časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* te oko izdavanja djela najznačajnijih hrvatskih filozofa. Naravno, pritom se ne smije zanemariti ni niz drugih njegovih inicijativa, njegov utjecajni predavački rad i njegov vlastiti znanstveni rad. Stoga je neizbježno Filipovićevo djelovanje promatrati u cjelini, uočavajući zajedničku nit koja se provlačila kroz sve njegove aspekte. Upravo takav pristup u ovome prikazu ima i F. Zenko. Kao polazište on s pravom uzima Filipovićeve doktorsku disertaciju *Problem vrijednosti – Historijska i kritičko-sistematska aksiološka rasprava*, u kojoj se mogu jasno vidjeti osnovni Filipovićeve filozofski nazori, razvijani i u drugim njegovim djelima. Autorov opširni prikaz Filipovićeve aksiološke shvaćanja potkrijepljen je izabranim odlomcima iz *Problema vrijednosti* koji se ovdje po prvi put objavljuju kao tiskani tekst. No, ono

²³ Ibid., str. 399.

²⁴ Ibid., str. 401.

²⁵ Ibid., str. 403.

što valja naročito istaknuti jest Zenkovo dovođenje u vezu te glavne Filipovićeve filozofske preokupacije s njegovim spomenutim angažmanom na promicanju nacionalne kulture, a onda, naravno, i filozofije. Iščitavajući ponajprije navedeno Filipovićevo djelo, u kojem je on nastojao dati »zadovoljavajuće određenje ontologijskog statusa fenomena vrijednosti«,²⁶ Zenko kaže: »Valja stoga osobito istaknuti onaj oblik aksiologijsko-tematskog proširenja kojim Filipović, nasljeđujući u tome Franju Markovića i Alberta Bazalu, nastoji profilirati hrvatsku filozofsku baštinu kao integralni dio hrvatskoga nacionalnog objektivnog duha.«²⁷ Kod Filipovića je, dakle, kako Zenko dalje ističe, »jasno prepoznatljiva primjena aksiologije na sustav duhovnih dobara kakav predstavlja nacionalna kulturna tradicija, a unutar nje i nacionalna filozofska tradicija.«²⁸ Ovo Filipovićevo nastojanje – vidljivo kako u njegovu radu, tako i u radu njegovih učenika, suradnika i mladih istraživača hrvatske filozofske baštine – stoga je, i to valja ponoviti, odgovarajuće poglavlje za kraj pregleda novije hrvatske filozofije, budući da, s jedne strane, zaokružuje jedan kontinuirani niz hrvatskih mislitelja (od Markovića pa, recimo tako, do danas), koji su sa žarom pristupali filozofskom prosvjećivanju u nas, a s druge strane istovremeno pruža uvid i u najnovija nastojanja oko istraživanja i vrednovanja naše bogate filozofske tradicije.

IX.

Ostavimo li, na koncu, po strani pitanje o potrebnosti hrestomatija uopće ili pak ono o izboru upravo ovdje zastupljenih filozofa (o kojem bi se, naravno, kao i uvijek u sličnim prilikama, moglo raspravljati) – ali ipak u očekivanju jedne sustavne povijesti hrvatske filozofije, za što nam stručnjakâ, na sreću, ne nedostaje, kao što pokazuje i ova knjiga – mogli bismo zaključiti kako je *Novija hrvatska filozofija* knjiga koju valja preporučiti kako zbog njene instruktivnosti za onoga koji se tek počinje baviti hrvatskom filozofskom baštinom, tako i zbog sljedećih dviju stvari: zbog značaja koji je ovaj period hrvatske filozofije imao za hrvatsku filozofiju uopće, ali i za osmišljavanje *hrvatske filozofije*, njeno istraživanje i vrednovanje,²⁹ te zbog toga što je ona još jedan značajan prilog istraživanju hrvatske filozofske tradicije i onoga filozofijskog u nas.

HRVOJE JURIC

²⁶ Usp. Franjo Zenko, »Vladimir Filipović«, u: nav. dj., str. 468.

²⁷ Ibid., str. 474.

²⁸ Ibid., str. 475.

²⁹ F. Zenko u svome uvodu kaže da »opći duhovnopovijesni kontekst novije hrvatske filozofije (...) karakterizira konstituiranje, teorijsko izgrađivanje i definitivno učvršćivanje nacionalne duhovnopovijesne i uže povijesnofilozofijske samosvijesti hrvatske filozofije.« (Franjo Zenko, »Novija hrvatska filozofija«, u: nav. dj., str. 7).